

Original Research

Rules for Resolving Conflicts Regarding Checks in the Geneva Convention

Zeynab Faraji ^{1*}

1 Master of Private Law, Law Department, Tabarestan Institute of Higher Education, Chalus, Iran.

Article ID: ahrar-53168

<p>Received: July , 6, 2024</p> <p>Accepted: September, 22 ,2024</p> <p>Available online: September, 22 ,2024</p> <p>Keywords: Conflict of Laws, Commercial Documents, Check, Conflict Resolution, Commercial Transactions.</p> <p>Main Subjects: International law</p>	<p>Abstract</p> <p>Commercial documents are essential for business and contractual transactions, and when they involve a foreign element, the issue of conflict of laws and the determination of the applicable law become significant. The dual Geneva Conventions explicitly mention conflict-of-law rules for commercial documents. However, since Iran is not a member of these conventions, their rules cannot be directly invoked. The governing law for the formal and substantive requirements of a document, which according to the conventions is subject to the issuance regulations, is specified in Iran’s Civil and Commercial Codes. Therefore, the applicable law can be determined accordingly. Regarding the creation of obligations arising from commercial documents, Iranian laws consider the place of obligation creation as the governing rule and the defendant’s domicile as the competent jurisdiction for procedural formalities. The endorsement of a commercial document is also subject to the regulations of the place of transaction, and the obligations arising from it are governed by the place of obligation creation. In general, the principle of the place of legal action exists implicitly in Iran’s legal sources. The Commercial Code primarily discusses bills of exchange and promissory notes, while issues related to checks face legal gaps. In such cases, due to the similarity between checks, promissory notes, and bills of exchange, and in the absence of explicit legal provisions, reference can be made to legal customs in Iran and internationally. The rules applicable to promissory notes and bills of exchange can thus be extended to checks. This study, using a descriptive-analytical method, examines the conflict-of-law rules regarding checks in the Geneva Convention.</p>
--	--

*Corresponding Author: Zeynab Faraji

Address: Master of Private Law, Law Department, Tabarestan Institute of Higher Education, Chalus, Iran.

Email: vekalatcoach@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

In today's international trade, the exchange of commercial documents on a global scale is inevitable. Naturally, when a dispute arises involving a foreign element, conflicts of laws become apparent. At the international level, the dual Geneva Conventions were adopted in 1930 and 1931—one concerning bills of exchange and promissory notes and the other related to checks. These conventions explicitly establish conflict-of-law rules for commercial documents in international transactions. This study examines the principles of conflict-of-law resolution based on these conventions to provide a foundation for their application in Iranian law. Since Iran has not yet joined these conventions, they cannot be directly considered as sources of domestic law. However, through various interpretations of the conventions, their principles can be identified within Iran's legal framework. Additionally, in cases where Iranian law is silent on specific issues related to checks, the similarities between checks, promissory notes, and bills of exchange allow for the application of relevant legal provisions from those areas.

2. Theoretical Framework

In this study, the principles of resolving conflicts of laws based on the aforementioned conventions will be examined to provide a basis for their generalization to Iranian law. Because Iran has not yet joined these conventions and naturally these legal sources cannot be relied upon as sources of domestic law, but in different interpretations of the aforementioned conventions, their provisions can be found in domestic law sources.

3. Methodology

In this research, an attempt has been made to examine the conflict resolution rule regarding checks and promissory notes derived from the country's domestic legal sources using a descriptive-analytical method.

4. Results & Discussion

If legal acts such as endorsement and guarantee of a foreign check, which are the responsibility of a foreign bank, are performed inside Iran, then the law governing that act is Iranian law, according to Article 969 of the Civil Code. If the place of performance of the obligation referred to during endorsement and guarantee is inside any country, from the perspective of the Iranian legal system, the law of that country will govern it. If security measures are to be taken against the holder of the check within Iran, then, according to the aforementioned rule, Iranian law governs this matter. Naturally, in the case of legal measures within the country, domestic law should prevail.

5. Conclusions & Suggestions

Therefore, security measures that are necessary due to non-Iranian commercial documents within Iran are implemented in accordance with Iranian laws. Articles 962 and 968 of the Civil Code have stated things about the residence of the beneficiaries of the check. Naturally, legal action against individuals who are residents of Iran must be taken from within Iran, and therefore Iranian legal resources are effective in their case. However, if the obligations of these individuals are enforceable outside of Iran or if this has been stipulated by a contract between them, the law of the place where the obligation was created will be the criterion for action. Written contracts and issued checks are also subject to the place of conclusion of the contract in terms of formal and substantive regulations, unless the parties determine another law in this regard. In general, regarding Iran's conflict resolution rules regarding checks, it can be stated that the rule of the law of the place of issuance, commitment, and endorsement is effective in resolving conflict of laws in Iran's checks.

قواعد حل اختلافات مربوط به چک در کنوانسیون ژنو

زینب فرجی^{*۱}

۱ کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، موسسه آموزش عالی طبرستان، چالوس، ایران.

کد مقاله: ahrar-53168	
<p>چکیده</p> <p>اسناد تجاری برای معاملات تجاری و قراردادی ضروری هستند و هنگامی که شامل یک عنصر خارجی می‌شوند، مسئله تعارض قوانین و تعیین قانون حاکم اهمیت پیدا می‌کند. کنوانسیون‌های دوگانه ژنو به صراحت به قواعد حل تعارض قوانین در مورد اسناد تجاری اشاره کرده‌اند. با این حال، از آنجایی که ایران عضو این کنوانسیون‌ها نیست، نمی‌توان مستقیماً به قواعد آنها استناد کرد. قانون حاکم بر شرایط شکلی و ماهوی یک سند که طبق کنوانسیون‌ها تابع مقررات صدور است، در قوانین مدنی و تجارت ایران مشخص شده است. بنابراین، می‌توان قانون حاکم را بر این اساس تعیین کرد. در مورد ایجاد تعهدات ناشی از اسناد تجاری، قوانین ایران محل ایجاد تعهد را به عنوان قانون حاکم و اقامتگاه خواننده را به عنوان مرجع صالح برای تشریفات دادرسی در نظر می‌گیرند. ظهنویسی سند تجاری نیز تابع مقررات محل وقوع معامله است و تعهدات ناشی از آن تابع محل ایجاد تعهد می‌باشد. به طور کلی، اصل محل وقوع عمل حقوقی به طور ضمنی در منابع حقوقی ایران وجود دارد. قانون تجارت عمدتاً در مورد برات و سفته بحث می‌کند، در حالی که مسائل مربوط به چک با خلأهای قانونی مواجه است. در چنین مواردی، با توجه به شباهت چک، سفته و برات و در صورت عدم وجود مقررات صریح قانونی، می‌توان به عرف‌های قانونی در ایران و سطح بین‌المللی مراجعه کرد. بنابراین، قواعد حاکم بر سفته و برات را می‌توان به چک نیز تعمیم داد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی، قواعد تعارض قوانین مربوط به چک را در کنوانسیون ژنو بررسی می‌کند.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۶ تیر ۱۴۰۳</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱ مهر ۱۴۰۳</p> <p>تاریخ انتشار: ۱ مهر ۱۴۰۳</p> <p>کلیدواژه‌ها: تعارض قوانین، اسناد تجاری، چک، حل تعارض، معاملات تجاری.</p> <p>موضوع‌های موضوعی: حقوق بین‌الملل</p>

*نویسنده مسئول: زینب فرجی

آدرس: کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، موسسه آموزش عالی طبرستان، چالوس، ایران.

ایمیل: vekalatcoach@gmail.com

۱- مقدمه

امروزه در جریان تجارت بین الملل مبادله اسناد تجاری در سطح بینالمللی امری غیرقابل اجتناب بوده و طبیعتاً با وجود عنصر خارجی در زمان طرح دعوی، تعارض قوانین نیز به چشم میخورد. در سطح بین الملل کنوانسیونهای دوگانه ژنو در سالهای ۱۹۳۰ و ۱۹۳۱ میلادی مصوب شد که یکی از آنها مرتبط با برات و سفته و دیگری متعلق به چک بوده و صراحتاً تعیین کننده قواعد حل تعارض اسناد تجاری در سطح بینالملل میباشد در این پژوهش اصول حل تعارض قوانین براساس کنوانسیونهای مذکور بررسی خواهد شد تا زمینه برای تعمیم آن به حقوق ایران فراهم گردد. چراکه ایران تاکنون به این کنوانسیونها ملحق نشده و طبیعتاً نمیتوان به این منابع حقوقی در حکم منابع داخلی استناد کرد اما در تفاسیر مختلف از کنوانسیونهای مذکور مفاد آن را میتوان در منابع حقوق داخلی یافت. در برخی موارد نیز که قانونگذار در مورد وضعیت خاص چک سکوت کرده، می توان به استناد شباهتهای چک با سفته و برات از قوانین آن حوزه در خصوص چک کمک گرفت. در این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیل انجام گرفته است سعی خواهد شد که قواعد حل تعارض در کنوانسیون مذکور با منابع حقوق داخلی تطبیق داده شده و در نهایت قواعد حل تعارض مربوط به چک به صراحت مشخص شود.

۱-۱- مفهوم تعارض قوانین

تعارض در لغت به معنی اختلاف داشتن و باهم مخالفت کردن است (عمید، ۱۳۹۹: ۲۱۴). همچنین خلاف یکدیگر آمدن دهخدا (۱۳۹۸: ۱۴۲) و ناسازگاری کردن معین (۱۴۰۰: ۱۴۵) به عنوان دیگر معانی تعارض ذکر شده است چنانکه مشخص است تعارض به معنی نوعی اختلاف، و ناهماهنگی بوده و قاعده حل تعارض به معنای رویه حل آن میباشد. تعارض قوانین از اهم مباحث حقوق بینالملل خصوصی است و هنگامی مطرح میشود که یک رابطه حقوق خصوصی به واسطه دخالت یک یا چند عامل خارجی به دو یا چند کشور ارتباط پیدا کند. در چنین مواردی باید تشخیص داد قانون کدام یک از این کشورها بر رابطه حقوقی موردنظر، حکومت خواهد کرد. هرگاه وضعیتی حقوقی با قوانین دو یا چند کشور ارتباط پیدا کند و قوانین این کشورها نسبت به آن وضعیت به طور یکنواخت حکم ننمایند به نحوی که نتیجه حاصل از اعمال قانون یکی از این کشورها در خصوص وضعیت حقوقی مورد بحث تا نتیجه حاصل از اعمال قانون دیگری در همان مورد متفاوت باشد تعارض قوانین به وجود آمده است (الماسی، ۱۴۰۱: ۵۸). از دیدگاه حقوقدانان تعارض قوانین هنگامی مطرح میشود که یک رابطه حقوق خصوصی به واسطه دخالت یک یا چند عامل خارجی به دو یا چند کشور ارتباط پیدا کند در چنین مواردی باید دانست قانون کدام یک از کشورها بر رابطه حقوقی مورد نظر حکومت خواهد کرد از این تعریف این گونه برداشت میشود که در آن کشورها در خصوص آن رابطه حقوقی احکام متفاوتی وجود داشته باشد نتیجه این که اگر قانون آن دو کشور ماهیتاً یکی باشند هیچ تعارضی وجود ندارد. اما این حرف اشتباه است، زیرا طبق قانون قاضی در هر حال باید در مواجهه با عامل خارجی قواعد حل تعارض را اعمال و اجرا نماید هرچند که خود از آن قانون خارجی مطلع باشد و نتیجه ی امر را از قبل بداند (الماسی، ۱۴۰۱: ۵۸). از دیدگاهی دیگر موضوع تعارض قوانین در حقوق بین الملل خصوصی مطالعه ی قاعده هایی است که با اعمال آنها میتوان درباره ی قضیه ای مربوط به قانون بیگانه به تعیین قانون قابل اجرا دست یافت (سلجوقی، ۱۳۸۰: ۵۸) حقوقدانان برجسته تعارض قوانین را این گونه بیان میدارند هنگامی که دادگاه های یک کشور با رابطه ای حقوقی که در آن یک عنصر خارجی وجود دارد، مواجه میشوند موضوع تعارض قوانین مطرح میشود یعنی دادگاه باید تصمیم بگیرد که از میان قوانین مطرح و مربوطه کدامیک بر آن رابطه حاکم یا قابل اعمال خواهد بود حقوق بین الملل خصوصی و تعارض قوانین، مجموعه ای از قواعد حقوقی ملی هستند که برای اعمال و پاسخگویی به روابط حقوقی دارای عنصر خارجی وضع و ایجاد گردیدند (نیکبخت، ۱۳۸۴: ۵۱). به عبارت دیگر تعارض قوانین در شرایطی به وقوع می پیوندد که امکان انتخاب و رقابت میان قوانین وجود داشته باشد و در صورتی که فقط یک قانون حق اجرا شدن دارد تعارض قوانین مطرح نیست مثل قوانین ثبتی مالیاتی و کیفری که درون مرزی هستند همچنین طبیعی است اگر حقوق کشورهای مختلف

از راه انعقاد قراردادهای جمعی، درباره ی موضوعی معین به صورت یکنواخت درآمده باشد یا در کشوری اجرای حقوق بیگانه به طور مطلق ممنوع شده باشد موجبات توسل به این شیوه در حالت اول نسبت به آن موضوع و در حالت دوم به طور کلی منتفی است. بنابراین اگر بتوان تعریفی ساده از تعارض قوانین ارائه داد میتوان چنین بیان کرد که تعارض قوانین هنگامی ایجاد میشود که یک رابطه حقوقی دارای یک یا چند عامل خارجی باشد. بنابراین منظور از تعارض قوانین در علم حقوق پیدایش یک سؤال در ذهن قاضی است و آن سؤال این است که قانون چه کشوری باید حاکم بر دعوا باشد و یا با قانون چه کشوری باید حکم صادر شود اما در امر تشخیص صلاحیت دادگاه رسیدگی کننده تفاوتی وجود دارد.

۲-۱- محتوای قواعد حل تعارض چک و کنوانسیونهای ژنو در ایران

در این مبحث به جایگاه کنوانسیونهای ژنو در نظام حقوقی ایران اشاره شده است. ابتدا پیشینه شکل گیری کنوانسیونها بیان شده و سپس ضرورت آن در گفتار دوم عنوان شد. در ادامه امکان به کارگیری قواعد کنوانسیون در حقوق ایران مورد بحث قرار گرفته است.

۱- با توسعه تجارت بینالمللی و افزایش معاملاتی که به وسیلهی برات و سفته انجام میشود، از مدتها پیش حقوقدانان و نمایندگان دول ذی نفع سعی نموده اند مقررات مربوط به برات و سفته را متحدالشکل نمایند (اسکینی، ۱۴۰۳: ۶۰).

۲- پیشینه شکل گیری کنوانسیونهای ژنو

گردش اسناد تجاری و جریان بین المللی، آنها به ویژه در مورد برات دائماً موجب بروز تعارض قوانین میشود. حقوق بین الملل خصوصی طی قرنها و کنوانسیونهای بین المللی چندجانبه ی ناظر به متحد الشکل کردن یا وحدت حقوقی اسناد تجاری طی نیم قرن اخیر تا حدی بهترین راه حلها را برای پاسخگویی به این مشکلات بوده است (اسکینی، ۱۴۰۳: ۶۱). اصول مربوط به برات و سفته در کشورهای گروه لاتین و کشورهای گروه ژرمن و کشورهای آنگلو ساکسون با هم تفاوتهایی دارد و برای تجار مشکل است. در مواردی که براتی از یک کشور به کشوری دیگر صادر میشود لازم است که با مقررات مربوط به آن کشور آشنایی صورت گیرد (اسکینی، ۱۴۰۳: ۶۲). گروه های بین المللی که در سال ۱۸۸۵ و ۱۸۸۸ میلادی در بروکسل تشکیل گردید و همچنین کنگره ی حقوق بینالملل که در ۱۸۸۹ در مونتوریو تشکیل شد قوانین نمونه ای تهیه کردند که کلیه ی دول مقررات مربوط به برات و سفته را در قوانین خود طبق نمونه مزبور تغییر دهند، ولی اغلب دول از توصیه کنگره پیروی ننموده اند و به این جهت انجمن بینالمللی حقوقدانان طرح قانون متحدالشکلی را به دول توصیه نموده و بالاخره در ماه سپتامبر ۱۹۰۸ بنا بر توصیه ی آلمان، ایتالیا، دولت هلند از ۴۲ دولت دعوت نمود که کنفرانسی در لاهه راجع به این موضوع تشکیل دهند. در سال ۱۹۱۰ به پیشنهاد آلمان کنفرانسی در لاهه تشکیل شد که ماحصل آن به «طرح قانون موقت قانون متحدالشکل منجر گردید (اسکینی، ۱۴۰۳: ۶۵) در سال ۱۹۱۲ نیز میان دولتهای مقتدر، وقت کنوانسیونی در لاهه به امضاء رسید که هدف آن وارد کردن مقررات قانون متحدالشکل در نظام حقوقی آنها بود. طی جنگ ۱۹۱۴ مانع تصویب طرح قانون متحدالشکل در ۱۹۱۲ گردید که فقط چند دولت مقررات آن را وارد قوانین خود نموده اند (اسکینی، ۱۴۰۳: ۶۵) بعد از جنگ جهانی ۱۹۱۸-۱۹۱۴ جامعه اتفاق ملل تلاش و جدیت زیادی برای تدوین طرح قانون متحدالشکلی به کاربرد و گروهی مرکب از متخصصان طرح جدید قانون متحدالشکل را تهیه نمود که این کنوانسیون به نام طرح موقت قانون متحدالشکل»، الهام بخش کنوانسیونهای چندجانبه ی بین المللی ژنو شد و در ۱۹ مارس ۱۹۳۱ در مورد چک تحت نظارت عالیه جامعه ی ملل تنظیم گردید و به امضای دولتهای شرکت کننده در اجلاس رسید (اسکینی، ۱۴۰۳: ۶۶). به موجب این کنوانسیونها دول طرف قرارداد متعهد شدند مقررات متحدالشکل را در قلمرو حقوق داخلی وارد نمایند اکنون نه تنها اکثر کشورهای اروپایی عضو این کنوانسیونها هستند بلکه این

مقررات عملاً وارد حقوق داخلی برخی از ممالک غیروپایی نیز شده است (عرفانی، ۱۳۷۲: ۵۸). اجلاس بین المللی که در ۱۳ مه ۱۹۳۰ به دعوت جامعه ی اتفاق ملل تشکیل گردید، در ۷ ژوئن ۱۹۳۰، با شرکت ۳۱ دولت برای امضاء و تکمیل قراردادهای پیشین برگزار شده که در آن سه قرارداد ارجاع به متحدالشکل نمودن مقررات مربوط به برات و سفته در ژنو امضاء گردید (عرفانی، ۱۳۷۲: ۵۸). یک سال پس از آن مقررات مشابه در مورد چک به تصویب رسید و تحت عنوان کنوانسیون ۱۹۳۱ شناخته شد چک مستقیماً با بانک در ارتباط بوده و وسیله پرداخت محسوب میشود. اما دیگر اسناد تجاری تنها وضعیت ضمانتی و اعمال حقوقی دارند چک هم در امورات پرداخت بانکی استفاده شده و هم میتوان جنبه ضمانتی داشته باشد اما چکها توسط بانکها به مشتریان تحویل داده شده و لذا تابعیت بانک اهمیت دارد چک متعلق به بانک «الف» تنها در آن بانک قابلیت اعمال پرداختی را دارد و دیگر بانکها به هیچ وجه در قبال آن مسئولیت ندارند (عرفانی، ۱۳۷۲: ۵۸).

۳- ضرورت برگزاری کنوانسیون ژنو

برات و سفته بین المللی و داخلی از مهمترین اسناد تجاری به شمار میروند در تعریف از سند تجاری منبعث از منابع حقوقی، متعدد معمولاً گفته میشود سند قابل معامله ای است که در روی آن طلب به صورت مبلغ معین به منظور دستیابی بستانکار به اعتبار یا وجه نقد انعکاس یافته است.» (سید احمدی سجادی، ۱۳۸۱: ۱۰۰) کاربرد برون مرزی این اوراق که از وسایل مهم پرداخت و کسب اعتبار در معاملات بین المللی هستند نمی توانند در شرایط عادی با ایجاد تعارض قوانین ملی کشورها توأم نباشد. لذا اگر رژیم ویژه ای اصطکاک مقررات ملل مختلف را در این زمینه کاهش نهد و آن را تحت نظم درنیآورد، در گردش جهانی این اسناد وقفه بسیاری پدید خواهد آمد به عبارت دیگر، برات و سفته باید تابع قواعد متحدالشکلی که توسط کنوانسیون بینالمللی ایجاد میشود باشد سید احمدی سجادی، ۱۳۸۱: ضمیمه ی نخست قرارداد کنوانسیون ژنو با هدف یکنواخت نمودن قوانین ملی اسناد بازرگانی تدوین شده است (صقری، ۱۳۶۹: ۱۳۸). از آنجایی که در آن هنگام هنوز زمینه های اختلاف عقیده در پاره ای از مسائل باقی بود، دومین قرارداد به همان تاریخ درباره ی تعارض قوانین به امضاء کشورهای شرکت کننده رسید. مع ذلک در برخی موارد اختلافاتی هست که اکنون تحت حاکمیت قواعد عمومی حقوق بین الملل خصوصی قرار دارند (سید احمدی سجادی، ۱۳۸۱: ۱۰۰) قرارداد دوم این کنوانسیون در حل مسائل تعارض قوانین نگاشته شده است که گردش بین المللی برات و سفته را تسهیل مینماید سید احمدی سجادی، ۱۳۸۱: ۱۰۰). قانون متحدالشکل ژنو، عمدتاً این هدف بزرگ حل تعارض (قوانین را دنبال کرده اند. پاره ای از این تعارضات در کنوانسیون دوم مورخ ۷ ژوئن ۱۹۳۰ حل و فصل گردید و پاره ای دیگر به اصول کلی حقوق بین الملل خصوصی ارجاع داده شده است هر چند کنوانسیونهای بین المللی در اجرا محدود بوده و موارد تعارض عدیده ای باقی نگذاشته اند مع ذلک نباید از نظر دور داشت که در سطح بین الملل دامنه ی اجرایی وسیعی دارند این کنوانسیونها نه تنها در روابط کشورهای متعاهد لازم است بلکه در سایر کشورها که به این کنوانسیونها نپیوسته اند نیز راهگشا هستند حسینی تهرانی، ۱۳۶۴: ۱۲۰). البته نباید نادیده گرفت که مقررات کنوانسیونهای بین المللی، ژنو تنوع و موارد اختلاف و تعارض بسیاری را برجا گذاشته و اصولاً نسبت به پاره ای از مسائل مثل طبیعت حقوقی اسناد تجاری، برات سازی و... ساکت است. مضافاً بر این که در این مجموعه حل برخی از مسائل تعارض به حقوق بین الملل کشورها احاله میشود حسینی تهرانی، ۱۳۶۴: ۱۲۰). طبیعی است که تنوع تفاسیر حقوقی و قضایی از مقررات کنوانسیونهای ژنو ممکن است تعارضات جدیدی که کنوانسیون داعیه حل و فصل آنها را داشته است در میان کشورها به وجود آورد. از همین روی محاکم برخی از کشورها مثل دیون عالی کشور فرانسه در آراء صادره چنین رأی داده اند که در صورت وجود تفاسیر مختلف از مقررات قانون متحدالشکل ژنو قواعد تعارض قوانین میتواند راه حل مشکلات باشد (حسینی تهرانی، ۱۳۶۴: ۱۲۰). در کشورهایی که پذیرایی مقررات متحدالشکل ژنو شده اند تفاسیر حقوقی مختلفی توسط محاکم داخلی از این متون قانونی به عمل میآید. این امر در نبود یک دادگاه فراملی اختلاف نظرهای قابلتوجه و مهمی را در پاره ای از موارد موجب گردیده است (حسینی تهرانی، ۱۳۶۴: ۱۲۱). از مجموع کنوانسیونهای بین المللی ژنو تنظیم کنندگان کنوانسیون راجع به حل و فصل پاره ای از تعارضات قوانین در مورد بروات و سفته ها با پیش بینی بروز تعارضات عدیده قوانین، خواسته اند به حل و فصل

پاره ای از این موارد پرداخته و راه حلی برای اهم مسائل بیابند (حسینی تهرانی، ۱۳۶۴: ۱۲۱) مشکل اساسی تر در روابط بین المللی تقسیم حقوقی جهان به دو بلوک بزرگ، یکی بلوک تابع کنوانسیونهای ژنو و دیگری بلوک تحت حاکمیت حقوقی انگلیسی-آمریکایی هست (حسینی تهرانی، ۱۳۶۴: ۱۲۱) گرچه این کنوانسیون قادر به حل و فصل کلیه موارد اختلاف قوانین نبوده و نیست، زیرا از یک سو فقط تعدادی از دولتهای جامعه بینالمللی را به هم مرتبط ساخته است و کشورهای عضو نظام حقوقی کامن لا از دایره ی شمول آن خارج مانده اند و از سوی دیگر این کنوانسیون با ادعای حل و فصل (پاره ای از مسائل حل تعارض (قوانین موضوعات زیادی را نادیده گرفته است.

۴- محتوای قواعد کنوانسیون ژنو

کنوانسیونهای ژنو دارای چندین فصل و قرارداد بوده و در بخشهای مختلف شماره مواد مجدداً از یک آغاز شده و این رویه با دیگر منابع حقوقی متفاوت است. در این گفتار به اهم مفاد این کنوانسیونها در رابطه با قانون صالح اشاره شده است.

۴-۱- کنوانسیون ژنو ۱۹۳۰

هدف اصلی قانون متحدالشکل ژنو دسترسی به قاعده ی مشترک و واحد بوده است. لذا در ماده ی چهارم خود مقرر میدارد آثار و تعهدات قبول کننده یک برات و سفته براساس قانون محل پرداخت این اسناد معین میشود که امضاهای مذکور در سرزمین آن کشور داده شده است.» کنوانسیون ژنو بین قانون حاکم بر آثار تعهدات برات گیر با سایر متعهدان قائل به تفکیک شده است و اولی را تابع قانون محل پرداخت و دومی را تابع حقوق محل ایجاد تعهد میداند. بنابراین، آثار تعهد ظهرنویس تابع قانون محل ظهر نویسی و آثار ضمانت تابع محلی است که در آنجا ضمانت داده شده است. همچنین آثار تعهد صادرکننده برات تابع محل وقوع تعهد است. این در حالی است که در مادم سوم مقرر شده بود هر یک از طرفهای معظم متعاهد حق منظور نکردن ماده ۱۰ مقررات متحدالشکل را در قانون ملی برای خود محفوظ میدارد.» بر این اساس قوانین ملی در صورت توافق به رسمیت شناخته شده است البته مقررات متحدالشکل بر قانون محل انعقاد تأکید فراوانی کرده و بر این اساس مقررات محل صدور، قانون صالح است. از آنجا که منبع حقوقی دیگری به مخالفت با این اصل اعلام نظر نکرده است میتوان آن را در مورد اسناد تجاری یک قاعده حقوقی دانست. به موجب ماده ۱۲ به عنوان استثنائی بر ماده ۴۵ قانون متحدالشکل هر یک از طرفهای معظم متعاهد اختیار دارد روش آگهی توسط مأمور دولتی را ابقا یا برقرار کند که به موجب آن [هنگام انجام اعتراض نکول یا عدم تأدیه سردفتر یا مأمور دولتی که تحت قانون ملی اجازه این کار را دارد، مجاز خواهد بود به اشخاص مسئول برات که نشانی آنها در روی سند منعکس بوده، یا برای مأمور رسمی انجام اعتراض شناخته شده یا توسط اشخاص متقاضی اعتراض نامه معین گردیده است، اخطار کتبی ارسال دارد هزینه این اخطاریه به مخارج اعتراض مربوط اضافه خواهد شد.» بر اساس تفسیر این ماده طرح شکایت و دادخواست از هر محل آغاز شود حوزه قضائی آن منطقه مجاز به پیگیری میباشد این مهم در تعیین قانون ملی اهمیتی ویژه دارد مفاد مندرج در این ماده نقش مهمی در تعیین قانون حاکم دارد. در ماده ۱۴ نیز ذکر شده که به عنوان استثنائی بر ماده ۴۸ قانون متحدالشکل، هر یک از طرفهای معظم متعاهد این حق را برای خود محفوظ میدارد که در قانون کشوری مقرر نماید دارنده میتواند از شخص مسئول و مورد رجوع خود حق العمل به مأخذ تعیین شده در قانون ملی مطالبه کند.» در اینجا به قانون حاکم اشاره نشده اما صلاحیت دادرسی دعاوی مرتبط با برات و سفته را به صراحت مشخص کرده است. این اساس، آغاز دادرسی با کشوری خواهد بود که در آن طرح دعوی صورت بر گرفته و بسته به قوانین، ملی قانون حاکم تعیین میشود. در ماده دوم در قرارداد بعدی قانون متحدالشکل ژنو بیان شده است که اهلیت شخص برای تعهدات در برات یا سفته طبق قانون کشور متبوع او معین خواهد شد اگر قانون کشور متبوع او قانون کشور دیگری را در موضوع صالح، بداند قانون اخیر مورد اجرا قرار خواهد گرفت.

اهلیت افراد در قوانین ملی متعدد با یکدیگر تفاوت دارد. این ماده حقوقی به بحث اهلیت پایان داده و بیان داشته که هر کس بنا به قوانین کشور متبوع خود دارای اهلیت میباشد. اگر قانون ملی برای اهلیت قانون دیگری را معرفی کرده باشد در آن صورت همان قانون وضعیت اهلیت را مشخص مینماید (صقری، ۱۳۶۹: ۱۴۰). مثلاً شخصی که مطابق قانون مذکور در پاراگراف قبل محجور باشد اگر سند را در سرزمین کشوری امضاء نموده که برابر مقررات آن واجد اهلیت لازم است تعهد او معتبر خواهد بود. هر یک از طرفهای معظم متعاهد اختیار دارد که اعتبار تعهد انجام شده در زمینه برات یا سفته توسط یکی از اتباع خود را که در کشورهای طرف قرارداد جز از طریق اعمال پاراگراف بالا معتبر نیست، به صورت نشناسد. ماده نهم که یکی از مهمترین مواد قانونی ک.ک. بس میباشد بیان داشته که «قانون کشور محل پرداخت برات یا سفته ترتیبات مقرر در صورت مفقود شدن یا به سرقت رفتن برات یا سفته را تعیین می نماید» از آنجا که کشور محل پرداخت ذی نفع صاحب سند است لذا پیگیری بر پایه قوانین آن کشور شبهات در رابطه با تبانی در خصوص عدم پرداخت را از بین میبرد. اگر قرار بود که پیگیری امورات حقوقی مرتبط با مفقود شدن و یا سرقت سند تجاری در کشوری غیر از کشور متبوع ذینفع بود، طبیعتاً زمینه برای سوء استفادههای احتمالی پرداخت کننده فراهم میشد و شبهاتی در مورد عدم استقلال سیستم قضائی به ذهن وارد میکرد اما طبق این ماده حقوقی سیستم قضائی کشور متبوع ذینفع صلاحیت رسیدگی به این موضوع را داشته که به اصل استقلال قضائی صدمه ای نمیزند.

۴-۲- بررسی کنوانسیون ژنو

۱۹۳۱ بسیاری از مفاد کنوانسیون ۱۹ مارس ۱۹۳۱ ژنو در مورد، چک شبیه به قانون متحدالشکل ژنو بوده و ذکر جزئیات قانون متحدالشکل ژنو در بند پیشین به همین جهت بود. بحث صلاحیتها و تعیین قانون حاکم در ک.ک. دقیقاً به مانند ک.ب.س میباشد به موجب ماده ۱۸ کنوانسیون ۱۹ مارس ۱۹۳۱ ژنو به عنوان استثنائی بر مواد ۳۷، ۳۸، ۳۹ قانون متحدالشکل هر یک از طرفهای معظم متعاهد این حق را برای خود محفوظ میدارد که فقط چکهای بسته یا چکهای واریز به حساب را در قانون داخلی خود مجاز اعلام نماید، باوجود این چکهای بسته و چکهای واریز به حساب صادره در خارج و قابل پرداخت در سرزمین ملی به ترتیب به عنوان چکهای واریز به حساب و چکهای بسته محسوب خواهند شد همچنین هر یک از طرفهای معظم متعاهد اختیار دارد متن عبارتی را که وفق قانون ملی حاکی از این است که چک از نوع واریز به حساب است، تعیین نماید. این ماده حقوقی قدم نخست در تعریف چکهای با جنبه بینالمللی میباشد در واقع قوانین بین المللی در مورد چکهای بسته و واریز به حساب دارای صلاحیت بوده و ذیل این، قانون، در این باره صحبت شده است. البته چکهای ایرانی با قابلیت استفاده در خارج از کشور نیز در زمره این نوع چکها قرار دارد. دیگر اقسام چکها غیر از آنچه در ماده ۱۸ کنوانسیون ۱۹ مارس ۱۹۳۱ ژنو بیان شده کاربرد چندانی نداشته و لذا ذکر ماده مذکور رسمیت خاصی به بحث چکهای با جنبه بین المللی داده است. در ماده ۲۲ کنوانسیون ۱۹ مارس ۱۹۳۱ ژنو بیان شده است که به عنوان استثنائی بر ماده ۴۲ قانون متحدالشکل هر یک از طرفهای معظم متعاهد اختیار دارد روش آگهی توسط مأمور دولتی را ابقاء یا برقرار کند. به موجب این روش هنگام انجام اعتراض سردفتر یا مأمور دولتی در چارچوب قانون ملی مجاز خواهد بود به اشخاص مسئول در چک که نشانی آنها در روی سند منعکس یا برای مأمور تنظیم اعتراض معلوم بوده یا توسط اشخاص متقاضی اعتراض نامه تعیین گردیده است، اخطار کتبی ارسال دارد هزینه این اخطاریه به مخارج اعتراض مربوط اضافه خواهد شد. ماده مشابه در قانون متحدالشکل ژنو بیان شده بود و این مورد در قبال چکها صادق است. طبیعتاً سیستم قضائی هر کشور در داخل قلمرو حاکمیت خود اختیارات داشته و فرد شاکی تنها در محل اقامت خود قادر به مراجعه به دادگاه میباشد. منطقاً دادگاه بدوی در حد اختیارات خود میبایست به موضوع رسیدگی کرده و دادن آدرس و دیگر امور ابتدایی براساس قواعد اداری صحیح میباشد. به موجب ماده ۲۴ کنوانسیون ۱۹ مارس ۱۹۳۱ ژنو به عنوان استثنائی بر ماده ۴۵ قانون متحدالشکل، هر یک از طرفهای معظم متعاهد این حق را برای خود محفوظ میدارد که در قانون داخلی خود به دارنده چک اجازه دهد از شخص مسئول و مورد رجوع خود حق العمل به مأخذ تعیین شده قانون ملی مطالبه کند همین حکم به عنوان استثنائی بر ماده ۴۶ قانون متحدالشکل در مورد شخصی که با پرداخت مبلغ چک میزان تأدیه شده را از مسئولان سند در مقابل خود

مطالبه مینماید، مرعی خواهد بود. تصریح این قانون به معنای آن است که قانون تابعیت چک در بررسی امورات آن دارای اهمیت است. مثلاً چک بانک ملی تنها در بانک ملی قابلیت درخواست وجه و در صورت لزوم گواهینامه عدم پرداخت دارد براساس تفسیر موسع ماده مذکور قوانین تابعیت چک در تعیین مقررات شکلی و ماهوی آن حاکم میباشد. در مواد دیگر قرارداد کنوانسیون ۱۹ مارس ۱۹۳۱ ژنو بیان داشته شده که اهلیت شخص برای قبول تعهد به موجب، چک طبق قانون کشور متبوع معین خواهد شد و اگر قانون کشور متبوع او قانون کشور دیگری را در موضوع صالح، بداند قانون اخیر اجرا خواهد گردید. باوجوداین، اگر شخصی که مطابق قانون مذکور در پاراگراف قبل فاقد اهلیت است چک را در سرزمین کشوری امضاء نموده که برابر مقررات آن واجد اهلیت شناخته میشود تعهد او معتبر خواهد بود. هریک از طرف های معظم متعاهد می تواند از شناسایی و تصدیق اعتبار قرارداد تنظیمی برمبنای چک صادره توسط یکی از اتباع، آن که در کشور طرف قرارداد جز از طریق اعمال بند قبلی این ماده معتبر نیست، استنکاف ورزید. مشابه این ماده در قانون متحدالشکل ژنو وجود داشته و بر این اساس اهلیت دارنده چک براساس قوانین کشور متبوع در نظر گرفته میشود مثلاً در کشور ما داشتن شغل و درآمد ثابت شرط صدور دسته چک میباشد اما در بسیاری از کشورها این شرط برای اعطای دسته چک برداشته شده است. به هر حال میبایست قانون کشور متبوع را در نظر داشت و امورات حقوقی را بر همین مبنا انجام داد. به موجب ماده سوم قانون کشور محل پرداخت چک اشخاصی را که چک میتواند بر عهده آنها صادر شود، تعیین می کند در صورتی که به موجب مفاد این قانون چک به جهت شخصی که بر عهده او کشیده شده است بی اعتبار باشد تعهدات ناشی از امضاهای مندرج در آن در کشورهای دیگری که مقرراتشان متضمن این قاعده، نیست کماکان معتبر خواهد بود. وفق ماده چهارم نیز طرز تنظیم هرگونه قرارداد ناشی از، چک براساس قانون کشور محل امضای قرارداد، تعیین میگردد مع ذلک رعایت شرایط شکلی مقرر در قانون محل پرداخت نیز کفایت می کند. با این وجود اگر تعهدات ناشی از چک مطابق مفاد بند اخیر الذکر معتبر نبوده ولی با مقررات کشور محل انعقاد قرارداد بعدی هماهنگ باشد این موضوع که قراردادهای قبلی صورت قانونی نداشته است، قرارداد بعدی را از اعتبار ساقط نخواهد کرد هر یک از طرفهای معظم متعاهد میتواند مقرر نماید که قراردادهای منعقد شده توسط چک صادره به وسیله یکی از اتباع آن کشور در خارج، در برابر اتباع دیگر آن دولت در سرزمین خود اعتبار قانونی دارد مشروط بر آنکه در تنظیم آنها قانون ملی رعایت شده باشد. بر این اساس قانون محل عمل حقوقی قانون صالح در هر امر است صدور چک انتقال و انعقاد قرارداد مربوط به چک تابع مقررات محل انعقاد است این یک قاعده عمومی در بسیاری از مسائل حقوق خصوصی میباشد به عقیده حقوقدانان اقامت در یک محل زمینه شناخت بهتر از قوانین آن را فراهم میدارد لذا قانون محل برای حاکمیت بر هر عمل حقوقی قابل اعمال است. اگر طرفین در ابتدای امر قانون دیگری را برای حاکمیت تعیین کرده باشند به احتمال قوی براساس برخی مصالح و شناخت آنها نسبت به آن قانون بوده و لذا همان قانون به عنوان مبنا قرار خواهد گرفت. در ماده پنجم نیز ذکر شده که قانون کشور محل ایجاد تعهدات ناشی از، چک، آثار این تعهدات را تعیین خواهد کرد. بدین معنا که اگر اجرای تعهد در هر کشوری، باشد قانون همان کشور بر تعهدات حکم فرماید. طبیعتاً حاکمیت ملی اجازه نداده که تعهداتی اجرا شود که با قوانین خود در تعارض باشد و اگر این قاعده رعایت نشود مشکلات حقوقی عدیده ای برای متدین ایجاد میشود. لذا تعیین این قاعده بسیار هوشمندانه به نظر میرسد. به موجب ماده هفتم قانون کشور محل، پرداخت موارد زیر را تعیین میکند.

۱. آیا چک لزوماً سند به روئیت یا میتواند به وعده از روئیت نیز تنظیم گردد و همینطور اینکه صدور چک با درج تاریخ موخر چه آثاری دارد.

۲ مهلت ارائه.

۳. آیا ممکن است در چک قبولی داده شود یا چک تضمین تصدیق یا تأییدشده باشد، و آثار حقوقی ناشی از این عبارت کدام است.

۴. آیا دارنده میتواند تمام وجه (چک) را مطالبه نماید و یا اینکه ملزم به قبول قسمتی از آن نیز هست.

۵. آیا چک میتواند بسته» یا متضمن شرط واریز به حساب یا عبارت معادل آن باشد و آثار مترتب بر هر یک چیست.

۶. آیا دارنده چک واجد حقوق ممتازهای نسبت به موجودی حساب میباشد و ماهیت این حقوق کدام است.

آیا صادر کننده میتواند چک را لغو (فسخ و یا برای جلوگیری از پرداخت آن اقدام نماید. .. اتخاذ تدابیر لازم در صورت گم شدن یا سرقت چک

۹. آیا اعتراض نامه و یا گواهی معادل آن جهت حفظ حق رجوع علیه ظهر، نویسان صادر کننده متعهدان دیگر ضروری است.

جهت اجرا یا تأمین حقوق در زمینه چک تابع قانون کشوری است که اعتراض یا عمل حقوقی موردنظر باید در سرزمین آن انجام شود.

امکان اعمال قواعد حل تعارض کنوانسیونهای ژنو در نظام حقوقی ایران کنوانسیونهای ژنو در سالهای ۱۹۳۰ و ۱۹۳۱ میلادی به تاریخ شمسی حدوداً ۱۳۰۹ شمسی به تصویب رسیدند ولی قانون تجارت ایران در سال ۱۳۱۱ براساس قواعد قبلی حقوق فرانسه تدوین شده است. در طی حدود یک قرن هیچ یک از دولتهای ایران برای پیوستن به کنوانسیونهای ژنو اقدام نکرده و در حال حاضر نیز جمهوری اسلامی ایران در آنها عضویت ندارد. در نگاه نخست به دلیل عدم عضویت ایران در کنوانسیونهای مذکور اعمال قواعد آنها در ایران فاقد وجاهت قانونی است. اما تحت شرایطی این قواعد قابلیت اعمال داشته که ذیلاً به آنها اشاره شده است.

۴-۳- شباهت برخی قوانین داخلی به مفاد کنوانسیونهای ژنو

برخی از مؤلفان حقوق تجارت بر این عقیده اند که بند دوم ماده ی ۳۰۵ ق.ت. مانند ماده ۴ قانون متحدالشکل ژنو تمایز اساسی بین آثار تعهد فرد قبول کننده ی برات و متعهد سفته از یک طرف و آثار تعهدات سایر متعهدان از طرف دیگر قائل شده است به این ترتیب که آثار تعهدات قبول کننده برات و متعهد سفته مشمول قانون محل پرداخت و آثار تعهدات سایر متعهدان تابع قوانین مملکتی که تعهد در آنجا وجود پیدا کرده است، میباشد. قانون گذار ایران در مبحث دوازدهم از فصل اول باب چهارم قانون تجارت ناظر به قوانین خارجی مصوب ۱۳۱۱ به جنبهی بینالمللی برات و سفته توجه داشته و طی مواد ۳۰۵ و ۳۰۶ سعی در حل و فصل پاره ای از این نوع تعارضات نموده است. اما این باب (چهارم در مورد بسیاری از مسائل مطروحه ساکت است و به همین جهت طرح دیدگاهی کنوانسیون ژنو تا به ثمر رسیدن یک کنوانسیون جدید که مبتکر آن گروه سازمان ملل متحد برای حقوق تجارت بینالملل میباشد میتواند در رفع موانع و مشکلات موجود، راهگشا گردد. در حقوق ایران با توجه به ماده ۳۰۵ ق.ت. میتوان گفت که نظر قانون گذار به امکان اعمال نظامهای حقوقی داخلی متعدد بر سند تجاری، است زیرا به موجب این ماده هر قسمت از سایر تعهدات براتی (تعهدات ناشی از ظهر، نویسی ضمانت قبولی و غیره نیز که در خارجه به وجود آمده، تابع قوانین مملکتی است که تعهد در آنجا وجود پیدا کرده است و منظور از سایر تعهدات در بند فوق، تعهدات بعد از صدور سند است ماده ی ۹۶۸ ق.م نیز مؤید این مطلب است که تعهدات ناشی از عقد تابع قانون محل وقوع عقد است.» به نظر میرسد این نظر قابل دفاع نبوده و طبق ماده ۳۰۵ ق.ت. تعهدات بعد از صدور، تابع قانون مملکتی است که تعهد در آنجا به وجود آمده است. اما از دید برخی از حقوقدانان دیگر قسمت دوم ماده ی ۳۰۵ ق.ت. بر حاکمیت قانون محل وقوع تعهد، بر آثار تعهد استثنایی وارد کرده است که به موجب آن اگر شرایط اساسی برات مطابق قانون ایران موجود و یا تعهدات براتی موافق قانون ایران صحیح، باشد کسانی که در ایران تعهداتی کرده اند، حق استناد به این را ندارند که شرایط اساسی برات یا تعهدات براتی مقدم بر تعهدات آنها مطابق با قوانین خارجی نیست.» بر اساس مفاد حقوقی بیان شده میتوان به مانند آنچه در کنوانسیونهای ژنو بیان شده، مقررات محل وقوع عمل را به عنوان قانون حاکم دانست و بر این اساس باوجود عدم عضویت کشورمان در کنوانسیونهای ژنو به دلیل تشابه، قوانین میتوان این قاعده را در نظر گرفت.

۴-۴- سکوت قانون

به موجب اصل ۱۶۷ ق.ا.ا نمیتوان به بهانه سکوت، قانون رسیدگی به یک پرونده را متوقف کرد. اولویت نخست در این مواقع قواعد فقهی و سپس عرف عمومی میباشد. بحث فقهی در این خصوص خارج از موضوع پژوهش کنونی است. اما به نظر میرسد که قاعده قانون محل ایجاد عمل حقوقی با قواعد عدالت قضائی کاملاً در تطابق است و این امر موجب سهولت در رسیدگی قضائی می گردد. اگر قانونی غیر از محل اقدام انتخاب شود معمولان مشکلاتی در دادرسی پدید آمده که به تضییع حقوق افراد منتهی میشود به هر حال در سکوت، قانون براساس اصول انصاف و اقدام که از قواعد معروف فقهی می باشد میتوان قانون محل اقدام را صالح بر رسیدگی خواند که در کنوانسیونهای ژنو این مهم تصریح شده است (امیربنده، ۱۳۹۲: ۵۴) عرف عمومی نیز تأثیر فراوانی بر انتخاب قانون حاکم دارد. مثلاً اگر دو شخص در مورد دستمزد لوله کشی ساختمان دچار اختلاف شوند با توجه به فقدان قانون مشخص در مورد لوله کشی، قانون گذار عرف عمومی را مدنظر قرار گرفته و کارشناس با توجه به قیمت عادلانه بازار مبلغ دستمزد را تعیین می کند. اگر تعیین قانون حاکم در مورد چکهای دارای جنبه بینالمللی دارای سکوت قانونی دانسته شود، به موجب عرف عمومی در سراسر جهان که قانون محل ایجاد را ملاک قرار میدهد، این قانون می بایست ملاک عمل قرار گیرد. دیوان عالی کشور نیز میتواند در این خصوص رأی وحدت رویه صادر کند که به صراحت در این مورد منتهی گردد. به هر حال مصلحت آن است که نظام قضائی که قرار است بر عمل حقوقی رسیدگی کند، قوانین خود را بر آن وضعیت اعمال کند که به موجب عرف جهانی این امر پذیرفته شده است .

۴-۵- مصلحت قضائی

به موجب قانون سیاستهای کلی قضائی که در سال ۱۳۸۲ در قالب ماده واحده قانونی به تصویب رسید، سیاستهای قوه قضائیه به شرح ذیل میباشد کل سیاستها در قالب ۱۷ بند ذکر شده که ذیلاً به اهم آنها مرتبط با موضوع پژوهش پرداخته شده است (دارایی، ۱۳۹۹: ۵۶).

۱ اصلاح ساختار نظام قضایی کشور در جهت تضمین عدالت و تأمین حقوق فردی و اجتماعی همراه با سرعت و دقت با اهتمام به سیاستهای مذکور دربندهای بعدی.

۲. تخصصی کردن رسیدگی به دعاوی در سطوح مورد نیاز.

۲- تمرکز دادن کلیه امور دارای ماهیت قضایی در قوه قضائیه با تعریف ماهیت قضایی و اصلاح قوانین و مقررات مربوط بر اساس آن و رسیدگی ماهوی قضایی به همه دادخواهیها و تظلمات.

۴ کاستن مراحل دادرسی به منظور دستیابی به قطعیت احکام در زمان مناسب. ۵ یکسان سازی آیین دادرسی در نظام قضایی کشور با رعایت قانون اساسی. براساس اصول مذکور میتوان چنین برداشت کرد که انتخاب محل مشکلات احتمالی، به عنوان قانون حاکم، بیش از هر قانون دیگری بر اصول دادرسی عادلانه و سیاستهای مذکور منطبق است و انتخاب قانون دیگر با این اصول مغایرت دارد لذا قانون محل اقدام حقوقی میبایست به عنوان قانون حاکم تعیین شود.

۴-۶- رویه حقوقی

در سکوت قانون و همچنین فقدان رأی وحدت رویه استناد به موارد مشابه حقوقی نقش مهمی در رفع خلاهای حقوقی دارد. در موارد مشابه همچون ازدواجهای بین ادیان مختلف یا بین ملیتهای مختلف، قانون محل وقوع عقد ملاک عمل قرار خواهد گرفت. مثلاً اگر زوج ایرانی با

زوجه فرانسوی در فرانسه و مطابق با قانون این کشور عقد کرده باشند قانون کشور فرانسه ملاک عمل خواهد بود و اگر دعوای خانواده در دادگاههای ایران طرح شود به موجب اصول ۱۲ و ۱۳ ق.ا. قانون کشور فرانسه در مورد ازدواج ملاک عمل خواهد بود با استناد به موارد مشابه میتوان قانون محل را به عنوان قاعده حل تعارض چک و دیگر اسناد تجاری در نظر گرفت. همان طور که پیشتر اشاره شد قوانین داخلی ایران بیشتر در مورد برات و سفته صحبت کرده و قواعد حل تعارض آنها به صراحت بیان شده است. در غیاب صراحت قانون گذار در مورد چک، میتوان با توجه به شباهتهای بین چک با سفته و برات، به رویه حقوقی سفته و برات اشاره کرد (رشنو، ۱۳۹۶: ۱۷).

۵- امکان یا عدم امکان قواعد حل تعارض راجع به سفته و برات نسبت به چک

با توجه به آنچه بیان شد در سکوت قانون میتوان به مفاد قانونی مشابه استناد کرده و با تفسیر موسع آنان نسبت به تعیین قانون حاکم اقدام کرد اگر دیوان عالی کشور در چنین موردی رأی وحدت رویه صادر نماید خود در حکم قانون گذاری است. البته این رویه به شرطی قابل قبول است که در قضیه مورد نظر قانون سکوت کرده باشد کنوانسیونهای ژنو در مورد سفته برات و چک صراحت لازم را به خرج داده و لذا استفاده از مفاد هر یک به جای دیگر ممکن نیست اما قوانین داخلی ایران در مورد قواعد حل تعارض چک سکوت داشته و میتوان با استناد به دیگر موارد مشابه، قانون حاکم در این خصوص را تعیین کرد وجه شباهت چک با دیگر اسناد تجاری در ضمانت بودن آن است و قضیه پرداخت در مورد این اسناد کارایی ندارد. در این مبحث به امکان اعمال قواعد راجع به سفته و برات در خصوص چک اشاره شده است.

۵-۱- امکان قواعد حل تعارض راجع به سفته و برات نسبت به چک

قانون متحدالشکل ژنو آثار تعهد قبول کننده ی برات و متعهد سفته را مشمول قانون محل پرداخت قرار میدهد بند دوم ماده ی ۳۰۵ ق.ت. نیز پذیرای همین راه حل شده است. عبارت «آثار تعهد قبول کننده» تاب تفسیر به خود گرفته و در این که چه حدود و ثغوری را در برمی گیرد، بحث و نظراتی را موجب شده است. گفته شد که ارائه ی جهت اخذ، قبولی شرایط و نحوه ی آن» مشمول این قاعده نیست. برخی پیشنهاد کرده اند که موضوع مشمول قانون محل صدور باشد. دکترین جدید گرایش به قبول صلاحیت قانون محل ارائه دارد. مستفاد از قسمت اخیر ماده ۸ قانون متحدالشکل ژنو مشعر بر این که ... شکل سایر اقدامات لازمه ی اعمال حق و حفظ آن در مورد برات و سفته به موجب قوانین کشوری حل و فصل خواهد شد که واخواست نامه یا عمل مورد نظر باید در قلمرو آن کشور انجام شود استخراج همین قاعده است. هر چند «ارائه» در معنی و مفهوم این عبارات از شرایط شکلی، نیست معذک این راه حل از جهت سهولت کار عنوان شده است (قیصی، ۱۳۷۷: ۵۶). این مساله که آیا برعهده مکلف است براتی را که جهت قبولی به او ارائه شده است، قبولی بنویسد یا نکول، کند از دایره شمول ماده ی ۴ کنوانسیون خارج است مدهی مذکور آثار ارائه را دربر نمی گیرد (قیصی، ۱۳۷۷: ۵۷). دکترین در این مورد گرایش به قبول این نظر دارد که ارائه ی جهت اخذ، قبولی، تابع حکومت قانون قابل اعمال در مورد قرارداد قبلی فیما بین براتکش و برات گیر است (قیصی، ۱۳۷۷: ۶۰). این راه حل ظاهراً بر یک اصل کلی اتکا دارد که به موجب آن تعهد قبولی برات از قرارداد اولی فیما بین براتکش و براتگیر ناشی میشود البته باب بحث و ایراد در این زمینه باز است. به منظور ایجاد وحدت حقوقی برخی از استادان معاصر حقوق تجارت بینالملل گرایش به قبول قانون محل پرداخت دارند (قیصی، ۱۳۷۷: ۶۱). ارزش رضای قبول، کننده به موجب مقررات کنوانسیون ژنو مشمول قانون حاکمیت اراده است و شرایط شکلی قبولی را قانون محل تعیین خواهد کرد. در بحث از برات راجع به قبولی جزئی یا بخشی از مبلغ برات مطالبی مطرح است از جمله این که ممکن است قبولی منحصر به یک قسمت از وجه برات باشد و اگر مبلغی از وجه برات پرداخت شود به همان اندازه برات دهنده و ظهرنویسها بری میشوند (قیصی، ۱۳۷۷: ۶۰). در قلمرو بین المللی قبولی جزئی وفق مقررات ک.ب.س تابع قانون محل پرداخت است. ماده ی ۷ کنوانسیون میگوید قانون کشوری که برات در آن قابل پرداخت است این موضوع را که قبولی میتواند محدود به جزئی از مبلغ برات

باشد، حل و فصل میکند.» این راه حل ظاهراً به کلیه تغییراتی که ممکن است توسط برات گیر در مورد محتوای اصلی برات بعمل آید نیز تسری یافته است. از این معنی در حقوق فرانسه به قبول موصوف» تعبیر میکنند. در «قبول موصوف» شرطی درج میشود و یا تاریخ سررسید و محل پرداخت تغییر می یابد. در عوض همگان توافق دارند که ماده ۷ کنوانسیون منحصراً ناظر بر این مسئله است که «قبولی میتواند محدود به جزئی از مبلغ برات باشد.» بنابراین آثار قبولی بخشی از مبلغ برات در قبال متعهدان، برات حسب مقررات بند ۲ ماده ۴، مشمول قانون محل انجام تعهد است و این موضوع مانع از ایجاد راه حلهای متفاوت و مشکل نخواهد بود. حقوق ایران قبول جزئی برات را میپذیرد به موجب بند دوم ماده ۲۲۹ ق.ت در مبحث قبول و نکول: «اگر عبارت فقط مشعر بر عدم قبول یک جزء از برات باشد بقیه وجه برات قبول شده محسوب است. این امر بر خلاف ماده ۲۲۷ ق.م است که به موجب آن متعهد نمی تواند متعهدله را مجبور به قبول قسمتی از موضوع تعهد نماید ولی حاکم میتواند نظر به وضعیت مدیون مهلت عادلانه یا اقساط دهد.» اما در بحث از قبولی برات ذکر توضیحاتی لازم میباشد که در ذیل آمده است.

۶-قبولی برات و تعهد برات کش

آثار تعهد برات کش وفق بند ۲ ماده ۴ کنوانسیون مشمول قانون محل تعهد است. این قانون معین میدارد که آیا براتکش ضامن قبولی و پرداخت است یا خیر؟ چه ایراداتی میتواند علیه دارنده ی برات عنوان کند و رژیم حاکم بر حق مراجعه چگونه خواهد بود؟ در مقابل شرایط اختیاری مندرج در برات از قبیل «بدون تضمین»، «غیر قابل ظهرنویسی» و «بدون قبولی» باید منطقیاً به عنوان شرایط قصد و رضا تلقی شود و نتیجتاً مشمول قانون حاکمیت اراده باشد (اسکینی، ۱۴۰۳: ۹۴).

۶-۱-قبولی برات و تعهد ظهرنویس

حقوق بین الملل خصوصی غالباً آثار تعهدات ظهرنویس را مشمول قانون محل ظهرنویسی میداند. بند ۲ مادل ۴ ک.بس نیز همین قاعده ی حقوق بینالملل خصوصی را پذیرفته است. قاعده حکایت از یک جریان حقوقی بینالمللی دارد و در نظام حقوق آلمان و انگلیس نیز همین قاعده معمول و مجری است. به موجب این قاعده قانون محل ظهرنویسی حدود و ثغور آثار تعهدات، ظهرنویس، موارد عدم مسئولیت و نحوه ی انتقال حقوق مندرج در سند را تعیین خواهد کرد (طهماسبی دنکوب، ۱۳۹۹: ۱۳). ارزش ظهرنویسی سفید و این که ظهرنویسی به تاریخ مؤخر صورت پذیرفته است یا مقدم و آثار آن، به موجب قانون محل انجام تعیین خواهد شد. ۳-۱-۳ قبولی برات و ضمانت آثار ضمانت در برات حسب قاعده ی کلی تابع قانون محلی است که ضمانت در آنجا به عمل آمده است (عمرانی، ۱۳۹۶: ۴۳). کنوانسیون ژنو نیز پذیرای همین قاعده شده است قانون محل مذکور تعهدات ضامن، شخص مضمون عنه و حدود و ثغور ضمانت را معلوم میکند مؤید همین قاعده ی قدیمی قسمت دوم از مادهی ۳۰۵ ق.ت است که میگوید: «هر قسمت از سایر تعهدات براتی تعهدات ناشی از ظهرنویسی، ضمانت، قبولی و غیره نیز که در خارجه بوجود آمده تابع قوانین مملکتی است که تعهد در آنجا وجود پیدا کرده است...» ۴-۱-۳- تعارض قوانین و اجرای تعهدات براتی اجرای تعهدات براتی مسئله پرداخت را مطرح میسازد وقتی از پرداخت سخن به میان می آید، موعد یا سررسید و طرق مطالبه وجه برات توسط دارنده ی آن نیز مطرح است. در بسیاری از نظام های حقوقی پرداخت با موضوع دیگری که محل «برات یا سند تجاری است ارتباط بسیار نزدیکی پیدا میکند (اسکینی، ۱۴۰۳: ۵۶).

۶-۲- قبولی برات و ضمانت آن

آثار ضمانت در برات حسب قاعده ی کلی تابع قانون محلی است که ضمانت در آنجا به عمل آمده است (عمرانی، ۱۳۹۶: ۴۳). کنوانسیون ژنو نیز پذیرای همین قاعده شده است قانون محل مذکور تعهدات ضامن، شخص مضمون عنه و حدود و ثغور ضمانت را معلوم میکند. مؤید همین قاعده ی قدیمی قسمت دوم از ماده ی ۳۰۵ ق.ت است که میگوید: «هر قسمت از سایر تعهدات براتی تعهدات ناشی از ظهنویسی ضمانت قبولی و غیره نیز که در خارجه بوجود آمده تابع قوانین مملکتی است که تعهد در آنجا وجود پیدا کرده است...»

۶-۳- تعارض قوانین و اجرای تعهدات براتی

اجرای تعهدات براتی مسئله ی پرداخت را مطرح میسازد. وقتی از پرداخت سخن به میان می آید، موعد یا سررسید و طرق مطالبه وجه برات توسط دارنده ی آن نیز مطرح است. در بسیاری از نظام های حقوقی پرداخت با موضوع دیگری که محل برات یا سند تجاری است ارتباط بسیار نزدیکی پیدا میکند (اسکینی، ۱۴۰۳: ۵۶).

۶-۴- محل برات

محل برات وجهی است که برات کش به اتکای وجود بالفعل یا بالقوه ی آن در موعد پرداخت برات را صادر میکند (رشنو، ۱۳۹۶: ۴۲). تنوع و اختلاف موجود در قوانین کشورهای صادر کننده در کنفرانس ژنو باعث شد که مسئله ی «محل برات» از دایره ی شمول قانون متحدالشکل ژنو خارج گردد ضمیمه ی دوم کنوانسیون طی ماده ی ۱۶ خود چنین مقرر داشته است: این مسئله که آیا براتکش مکلف است در سررسید محل برات را تأمین کند و این که دارنده ی برات نسبت به محل مذکور از حقوق خاصی برخوردار است، خارج از شمول قانون متحدالشکل قرار دارد.» کنوانسیون راجع به حل و فصل پاره ای از تعارضات در ماده ۶ خود منحصراً موضوع نقل و انتقال محل برات را مدنظر قرار داده است. بنا به مراتب فوق، حل و فصل اکثر مسائل پیچیده ی مربوط به «محل برات» به اصول و قواعد حقوق بین الملل خصوصی کشورها ارجاع داده شده است. طبق ماده ی ۲۰ ضمیمه ی دوم قرارداد اول کنوانسیون ژنو ۱۹۳۰ ف مفاد مواد ۱ تا ۱۸ در خصوص بروات نسبت به سفته ها نیز جاری است. این کنوانسیون نخواستار مقررات یکسانی را در این مورد بر کشورهای تحمیل کند، زیرا حقوق کشورها در مورد محل برات متنوع است حل و فصل موضوعات مربوط به محل برات به قواعد داخلی هر کشور بستگی دارد، اما در صورت تعارض، قوانین کشوری که به کنوانسیون پیوسته است باید از ماده ی ۶ قرارداد دوم تبعیت کند. به موجب این ماده این موضوع که آیا مالکیت طلب منتهی به صدور سند به دارنده ی برات منتقل میشود، بر اساس قانون محل تنظیم آن مشخص می گردد.» در کنفرانس ژنو، گرایش اولیه این بود که صلاحیت قانون محل پرداخت مرجح باشد، زیرا برای دارنده ی برات اطمینان بخش است اما سرانجام با تصویب ماده ی ۶ مذکور کنفرانس قانون محل صدور را به عنوان حاکم بر چگونگی انتقال محل برات انتخاب کرد. به عبارت دیگر، قانون محل صدور برات تعیین خواهد کرد که آیا دارنده برات، مالک طلبی که موجب صدور برات شده است میشود یا خیر؟

۶-۵- رویه حقوقی

شرح و تفسیر قانون یکی از روشهای پذیرفته شده در نظامهای حقوقی جهان است؛ بدین گونه که دادرس در مقام رسیدگی و احقاق حق نیازمند تفسیر مقرراتی است که قصد دارد به آنها استناد نماید و در این راستا مکاتب تفسیری مختلفی پدید آمده اند که حقوق دانان و قضات با مراجعه به مبانی آن از قوانین موضوعه تفسیرهای خاصی را ارائه می دهند ولی گاه دادرس نه با ابهام قانون بلکه با سکوت آن روبه رو

میشود؛ چراکه مقنن به علت این که ذاتاً بشر است قدرت پیش بینی همه حوادث و وقایع پیش رو را ندارد لذا نمی تواند همه مطالب ریز و درشت را در قانون بگنجانند و و بدین ترتیب گاه دعاوی نزد قاضی مطرح میشود که در متون قانونی حکمی برایش معین نشده است. و از طرفی قاضی ملزم به صدور حکم مقتضی است و نمیتواند از رسیدگی به بهانه نبود حکم قانون استنکاف کند. در آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ که با الهام از حقوق فرانسه تدوین شده است، قانون گذار به تقلید از حقوق فرانسه قاضی را ملزم به مراجعه به روح قانون و عرف و عادات مسلم جامعه نموده که البته خود این متن هم ابهامات متعددی را ایجاد کرده بود. پس از تأسیس جمهوری اسلامی ایران و تدوین قانون اساسی آن رویه تغییر کرد و روش جدید تحلیل سکوت قانونی بنا نهاده شد که اهم آن در اصل ۱۶۷ ق.ا. تجلی کرد و قاضی به جای رجوع به روح قانون ملزم به رجوع به منابع فقهی و فتاوی معتبر گردید و در دنباله آن در ماده ۳ ق.ا.د.م علاوه بر منابع فقهی و فتاوی معتبر به مقوله ای به نام اصول حقوقی نیز تصریح شد و بدین ترتیب بر اساس این مبنای ایجاد شده در جمهوری اسلامی ایران قاضی در هنگام روبه رو شدن با قضیه ای که حکمش در قانون نیامده و از تفسیر قانونی هم نمیتواند رفع مشکل کند ملزم است حکم واقعه را در منابع فقهی فتاوی معتبر و اصول حقوقی که مغایر با موازین شرعی نباشد جست و جو کند در اینجا نقش قواعد فقه که جایگاه مهمی در حقوق اسلامی دارد آشکار میشود چراکه میتوان آن را جزء اصول حقوقی که مغایر با موازین شرعی هم نیستند دانست و بدین ترتیب اهمیت تعریف و شرح مبانی این اصل حقوقی بیش از پیش مشخص می گردد (اسکینی، ۱۴۰۳: ۸۶). در مورد سکوت قانون در مورد قوانین حل تعارض، چک با توجه به شباهتهای فراوان این سند تجاری با دیگر اسناد تجاری همچون سفته و برات میتوان به مفاد قانون تجارت در مورد سفته و برات استناد کرد و براساس صراحت آنها و همچنین شباهتهای تجاری بین این اسناد، این قواعد را برای حل تعارض چک صحیح دانست.

۶-۶- عدم امکان قواعد حل تعارض راجع به سفته و برات نسبت به چک

چک با سفته و برات تفاوتی داشته که نمیتوان در شرایط، تفاوت به قواعد سفته و برات برای حل تعارض چک اشاره کرد. براساس قوانین کشورمان امضای چک قابل انکار نیست ولی امضای سفته قابل انکار است به این توضیح که صادر کننده چک نمیتواند بگوید که امضای روی چک امضای من نیست و یا حداقل باید برای انکار خود دلیل موجه بیاورد و عدم انتساب امضای چک به خود را با شکایت کیفری سرقت و جعل و یا مفقودی و جعل و یا خیانت در امانت و جعل اثبات نماید. ولی صادرکننده سفته میتواند بگوید امضای من نیست و هیچ دلیلی هم برانکار خود لازم نیست ارائه نماید (برگ نیسی و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۴). اگر چک را مدیرعامل شرکت یا نماینده صاحب حساب امضاء کند طبق ماده ۱۹ ق.چ خود مدیرعامل و نماینده با صاحب حساب چک متضامناً مسئول پرداخت وجه چک هستند ولی اگر مدیرعامل شرکت سفته را امضاء کند خودش مسئول نیست و فقط شرکت مسئول پرداخت وجه سفته است. چون در مورد چک قانون خاص وجود دارد (برگ نیسی و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۴) صدور چک در وجه خود صادر کننده ممکن است ولی صدور سفته در وجه خود صادرکننده صحیح نیست. گرفتن دسته چک محدودیت قانونی و تشریفات دارد ولی تهیه سفته بدون محدودیت و آسان است. در نهایت اینکه درج مبلغ در سفته اصولاً محدود به مبلغ چاپ شده در سفته است ولی درج مبلغ در چک نامحدود است. در این موارد که مشخصه های خاص چک در سفته و یا برات وجود ندارد نمیتوان به قواعد مرتبط با سفته و برات اشاره کرد و آن را به عنوان قانون حاکم قرار داد. لذا استناد به قوانین سفته و برات تنها در صورتی ممکن است که موضوع مورد بحث دادگاه به شباهت بین چک با سفته و برات مرتبط است (برگ نیسی و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۴).

۷- نتیجه گیری

اگر اعمال حقوقی نظیر ظهرنویسی و ضمانت چک خارجه که بر عهده بانک خارجی میباشد در داخل ایران انجام شده، باشد به موجب ماده ۹۶۹ ق.م قانون حاکم بر آن قانون ایران است. اگر محل اقدام تعهد که در طی ظهرنویسی و ایجاد ضمانت به آن اشاره شده در داخل هر کشوری باشد، از دیدگاه نظام حقوقی ایران، قانون آن کشور بر آن حاکم خواهد بود. اگر اقدامات تأمینی در خصوص دارنده چک در داخل ایران میباشد انجام شود به موجب قاعده مذکور قانون ایران بر این موضوع حاکمیت دارد. طبیعتاً در مورد اقدامات حقوقی در داخل کشور، قانون داخل میباشد حکم فرما باشد. لذا اقدامات تأمینی که به واسطه اسناد تجاری غیرایرانی در داخل ایران ضروری است، مطابق قوانین ایران اجرا میگردد مواد ۹۶۲ و ۹۶۸ ق.م در مورد اقامت ذی نفعان چک مطالبی بیان داشته است. طبیعتاً اقدام حقوقی علیه افرادی که مقیم ایران باشند میباشد از داخل ایران صورت گرفته و لذا منابع حقوقی ایران در مورد آنها کارایی دارند اما اگر تعهدات این افراد در خارج از ایران قابلیت اجرا داشته و یا به موجب قرارداد فی مابین این موضوع تصریح شده باشد قانون محل ایجاد تعهد ملاک عمل خواهد بود قراردادهای نگاشته شده و چک صادره نیز از نظر مقررات شکلی و ماهوی تابع محل انعقاد قرارداد است، مگر آنکه طرفین قانون دیگری در این مورد تعیین کنند. به صورت کلی در مورد قواعد حل تعارض ایران در خصوص چک میتوان بیان داشت که قاعده قانون محل صدور، تعهد و ظهرنویسی در حل تعارض قوانین چک ایران کارایی دارد

References

1. Eskini, R (2024) Commercial Law: Bills of Exchange, Promissory Notes, Warehouse Receipts, Bearer Documents, and Checks, Tehran: Samt Publications. **[In Persian]**
2. Amir Bandeh, S (2013) Legal Effects of the Date of Check Issuance, Allameh Tabatabai University, Master's Thesis. **[In Persian]**
3. Bagh Nisi, Mirjalili, Hossein; Masoumi, Mohsen (2015) Money and Commercial Documents, Tehran: Marja Publications. **[In Persian]**
4. Hosseini, Tehrani, Seyyed M (1985) Endorsement, Regulations, and Types, Quarterly Journal of Law 4 (1). **[In Persian]**
5. Darayi, A (2020) Legislative Support Policies for Check Holders in the Amended Law, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Master's Thesis. **[In Persian]**
6. Dekhoda, A Akbar (2019) Dekhoda Dictionary, Vol. 1, Tehran: Farishtegan Publications. **[In Persian]**
7. Rashno, N (2017) Examination of the Law Governing the Validity of Commercial Documents and their Recognition and Enforcement in International Law, Shahid Chamran University of Ahvaz, Master's Thesis. **[In Persian]**
8. Seljuqi, M (2001) Essentials of International Private Law, Vol. 2, Tehran: Mizan Publications. **[In Persian]**
9. Seyyed Ahmadi Sajadi, Seyyed A (2002) Solidarity in Commercial Documents, Quarterly Journal of Qom Higher Education Complex 14 (1). **[In Persian]**
10. Saghari, M (1990) General Evaluation of the Draft First Appendix of the International Bills of Exchange and Promissory Notes Convention, International Law Journal, Issue 12. **[In Persian]**
11. Tahmasebi, Yusavi, Z; Dankoub, Abolfazl (2020) The Transferability of Commercial Documents (Bills of Exchange and Promissory Notes), Comparative Legal Research, Justice and Fairness Journal, Issue 10. **[In Persian]**
12. Erfani, M (1993) International Commercial Law, Tehran: Jihad University Publications. **[In Persian]**
13. Omrani, H (2017) Examination of Guarantees in Commercial Documents, Vol. 1, Tehran: Ghanoon Yar Publications. **[In Persian]**
14. Amidi, H (2020) Dictionary, Vol. 1, Tehran: Vazhahaye No Publications. **[In Persian]**
15. Qeyysi, A (1998) Crimes Arising from the Issuance of Unpayable Checks, Qom Higher Education Complex, Master's Thesis. **[In Persian]**

16. Moein, M (2022) International Private Law, Vol. 1, Tehran: Mizan Publications. **[In Persian]**
17. Nikbakht, H (2005) Conflict of Laws in Contracts, Legal Journal 1 (32). **[In Persian]**